

Hantering av hemliga tvångsmedel vid Ekobrottsmyndigheten

1 SAMMANFATTNING

Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden har granskat tio avslutade ärenden vid Ekobrottsmyndigheten i Stockholm i vilka hemliga tvångsmedel använts. Granskningen har visat att Ekobrottsmyndigheten i de allra flesta fall hanterat hemliga tvångsmedel på ett tillfredsställande sätt. Nämnden rekommenderar dock Ekobrottsmyndigheten att revidera sina interna styrdokument för att säkerställa att upptagningar och uppteckningar från hemlig tvångsmedelsanvändning förstörs i rätt tid.

Vid granskningen har nämnden särskilt iakttagit att ett telefonsamtal mellan en misstänkt och en advokat har avlyssnats. Advokaten hade tidigare varit offentlig försvarare för den misstänkte, men hade vid tiden för avlyssningen inget sådant uppdrag. Nämnden anser att åklagarens ställningstagande att ta del av telefonsamtalet inte präglats av en sådan försiktighet som är påkallad och som förordas i Ekobrottsmyndighetens riktlinjer.

Utredningen om vissa hemliga tvångsmedel har föreslagit att bestämmelsen om avlyssningsförbud i rättegångsbalken (RB) ska utvidgas. Mot bakgrund av iakttagelsen ovan vill nämnden återigen betona vikten av förslaget ur ett integritetsperspektiv.

2 BAKGRUND

Ekobrottsmyndigheten är en åklagarmyndighet med uppdrag att bekämpa ekonomisk brottslighet. Myndigheten bedriver sin operativa verksamhet vid sju ekobrottskammare (två i Göteborg, två i Malmö och tre i Stockholm).

Under vissa förutsättningar har Ekobrottsmyndigheten möjlighet att använda hemliga tvångsmedel i sin brottsbekämpande verksamhet. Dessa tvångsmedel är hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation, hemlig övervakning av elektronisk kommunikation, hemlig kameraövervakning och kvarhållande av försändelse (s.k. postkontroll).

Nämnden har vid besök på Ekobrottsmyndigheten i Stockholm under februari och mars år 2013 granskat tio avslutade ärenden i vilka hemliga tvångsmedel använts mot sammanlagt 24 misstänkta. Granskningen har avsett hemliga tvångsmedelsakter, bevakningsärenden, tillhörande diarium och Ekobrottsmyndighetens interna styrdokument avseende hanteringen av hemliga tvångsmedel. Därutöver har viss information hämtats in från ansvariga åklagare.

3 RÄTTSLIGA UTGÅNGSPUNKTER

Bestämmelser som rör hemliga tvångsmedel finns framförallt i 27 kap. RB.

I 27 kap. 24 § RB finns regler kring granskning, bevarande och förstöring av upptagningar och uppteckningar (material) från hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation, hemlig övervakning av elektronisk kommunikation och hemlig kameraövervakning. Sådant material ska, i de delar det är av betydelse från brottsutredningssynpunkt, bevaras till dess att förundersökningen lagts ned eller avslutats, eller om åtal väckts, målet avgjorts slutligt. I de delar materialet är av betydelse för att förhindra förestående brott ska det bevaras så länge det behövs för att förhindra brott. Material från hemlig avlyssning och hemlig övervakning av elektronisk kommunikation ska *därefter* förstöras, medan upptagningar från hemlig kameraövervakning ska förstöras *omedelbart därefter*.

Enligt 27 kap. 22 § RB får hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation inte ske av telefonsamtal eller andra meddelanden mellan den misstänkte och hans eller hennes försvarare (avlyssningsförbudet). Om det framkommer under avlyssningen att det är fråga om ett sådant samtal eller meddelande, ska avlyssningen avbrytas. Material ska, i den mån det omfattas av avlyssningsförbudet, *omedelbart förstöras*. Med *försvarare* avses både offentliga och privata försvarare. En offentlig försvarare förordnas av rätten medan det inte finns några formkrav för hur en privat försvarare utses (21 kap. 3 och 4 §§ RB). Den misstänkte kan t.ex. utse en privat försvarare genom att muntligen inför undersökningsledaren, åklagaren eller rätten ange en viss person som försvarare eller genom att lämna ett ombud fullmakt att föra hans eller hennes talan. Det finns inget krav på att en privat försvarare ska vara advokat.

4 NÄMNDENS IAKTTAGELSER OCH BEDÖMNING

Allmänt om bl.a. dokumentation

Vid granskningen har framkommit att Ekobrottsmyndigheten i de allra flesta fall hanterar hemliga tvångsmedel på ett tillfredsställande sätt. Vidare kan

konstateras att myndigheten har utförliga interna styrdokument som i vissa delar ingående behandlar sådana handläggningsfrågor som typiskt sett är svåra.

I vissa tvångsmedelsärenden saknas dokumentation om när förundersökningen lades ned eller, om åtal väckts, när målet slutligen avgjorts samt när och på vilket sätt den misstänkte underrättats om den hemliga tvångsmedelsanvändningen. Nämnden anser att sådana uppgifter bör dokumenteras i tvångsmedelsdiariet eller i akten eftersom de krävs för att kunna följa handläggningen och kontrollera om bestämmelserna om underrättelseskyldighet och förstöring har följts. En sådan dokumentation torde vara till fördel för myndighetens handläggning och interna kontroll samt skulle även väsentligen underlätta extern granskning.

Förstöring av material

Granskningen har visat att material i tre ärenden förstörts först cirka fem, sex respektive nio månader efter det att målet mot respektive misstänkt avgjorts slutligt.

Nämnden har nyligen uttalat sig i frågan om när förstöring av material senast ska ske.¹ I uttalandet anförde nämnden att tydliga rutiner krävs för att undvika att material förstörs för sent. Nämnden uppmärksammade även att Åklagarmyndigheten har upprättat en rättspromemoria som bl.a. behandlar frågan om förstöring.² I rättspromemorian anges att i de fall material från hemliga tvångsmedelsåtgärder behövs i underrättelsesyfte eller för att förhindra brott bör åklagare fatta beslut om förstöring oberoende av polisens hantering av informationen. Nämnden fann att detta är en bra utgångspunkt vid bedömningen av frågan när förstöring av material senast ska ske.

Mot bakgrund av detta rekommenderar nämnden att Ekobrottsmyndigheten utarbetar tydliga rutiner för att säkerställa att materialet från hemlig tvångsmedelsanvändning förstörs i rätt tid och att myndigheten därvid tydliggör att beslut om förstöring bör fattas även om uppgifter från materialet behövs för att förhindra brott eller i underrättelsesyfte.

Avlyssningsförbudet

I ett tvångsmedelsärende har åklagaren upprättat en särskild tjänsteanteckning. Av anteckningen framgår att den upprättats eftersom det vid hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation framkommit att den misstänkte talat i telefon med en advokat. Vidare framgår att åklagaren efter närmare kontroller

---

¹ Nämndens uttalande av den 22 maj 2013 (dnr 5-2012).

² Åklagarmyndighetens rättspromemoria Hemliga tvångsmedel – Hanteringen i vissa fall, RättsPM 2012:8, s. 16 ff.

uppmärksammat att advokaten tidigare varit offentlig försvarare för den misstänkte, att de senaste domarna mot den misstänkte vunnit laga kraft och att någon offentlig försvarare inte var förordnad för den misstänkte. Mot bakgrund av detta har åklagaren gjort bedömningen att advokaten inte är att anse som försvarare för den misstänkte. Åklagaren har därutöver lämnat nämnden den förtydligande upplysningen att hon tog del av materialet från samtalet.

En första granskning av material från hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation utförs ofta av utredningsansvariga poliser, efter delegation från åklagare.³ Bl.a. mot denna bakgrund har nämnden tidigare uttalat att en väsentlig förutsättning för att kunna undvika att överträda avlyssningsförbudet är att polisen kan identifiera vilka som kommunicerar med varandra.⁴

I det aktuella fallet har den misstänktes samtalspartner identifierats och det har klarlagts att samtalspartnern var advokat. Åklagaren har vinnlagt sig om att utreda advokatens förhållande till den misstänkte. Nämnden ser positivt på att åklagaren har dokumenterat detta och sin bedömning att advokaten inte var att anse som försvarare för den misstänkte. Enligt nämnden är de faktiska omständigheterna och bedömningen sådana uppgifter som bör dokumenteras och som krävs för att handläggningen av ärendet ska kunna följas.

Vad gäller åklagarens ställningstagande att ta del av materialet gör nämnden följande bedömning.

Motivet till avlyssningsförbudet är att den som är misstänkt för brott måste kunna förlita sig på att det han eller hon säger till sin försvarare inte kommer till de brottsutredande myndigheternas kännedom utan hans eller hennes samtycke.⁵ Förbudet anses svara mot den misstänktes absoluta rätt att tala i enrum med sin försvarare.⁶ Mot bakgrund av detta, och att det kan förmodas vara svårt för de brottsbekämpande myndigheterna att avgöra om t.ex. en advokat vid en viss tidpunkt är en privat försvarare, anser nämnden att försiktighet är påkallad i de fall avlyssningsförbudet aktualiseras. En sådan försiktighet förordar även Ekobrottsmyndigheten i sina riktlinjer.⁷

I det aktuella ärendet framkom att advokaten tidigare varit offentlig försvarare för den misstänkte. Med kännedom om detta, och med hänsyn till den försiktighet som förordas i Ekobrottsmyndighetens riktlinjer, anser nämnden att

---

³ Gunnel Lindberg, *Straffprocessuella tvångsmedel – när och hur får de användas?*, Karnov Group, tredje upplagan, s. 516 f.

⁴ Nämndens uttalande av den 28 mars 2012 (dnr 114-2011).

⁵ Prop. 1988/89:124, s. 46.

⁶ Gunnel Lindberg, *Straffprocessuella tvångsmedel – när och hur får de användas?*, Karnov Group, tredje upplagan, s. 503.

⁷ Aktuella rättsfrågor, ARF 2011:2, s. 4 f.

åklagaren borde ha beslutat att omedelbart förstöra materialet från samtalet. Med ett sådant försiktigt ställningstagande undviks att det först senare visar sig att avlyssningsförbudet överträts.

Slutligen vill nämnden erinra om det förslag som Utredningen om vissa hemliga tvångsmedel lämnat avseende avlyssningsförbudet i RB.⁸ Idag avser förbudet meddelanden endast mellan den misstänkte och dennes försvarare. Enligt utredningen bör förbudet avse alla meddelanden när någon yttrar sig som på grund av bestämmelserna om undantag från vittnesplikt inte skulle ha kunnat höras som vittne om det som sagts (36 kap. 5 § andra till sjätte styckena RB).⁹ Ett sådant utvidgat förbud skulle inte bara avse försvarare utan i många fall även advokater, t.ex. advokater som vid tiden för en avlyssning ännu inte fått något formellt försvararuppdrag av domstol eller av den misstänkte.

Nämnden har yttrat sig över utredningens betänkande och ställt sig positiv till förslaget i denna del eftersom det bl.a. innebär ett utökat integritetsskydd.¹⁰ Mot bakgrund av vad som anförts ovan vill nämnden återigen betona förslagets vikt ur ett integritetsperspektiv.

Sändlista:

Ekobrottsmyndigheten
Regeringskansliet

För kännedom:

Sveriges advokatsamfund

---

⁸ Hemliga tvångsmedel mot allvarliga brott, SOU 2012:44.

⁹ SOU 2012:44, s. 700 f.

¹⁰ Nämndens yttrande av den 3 oktober 2012 (dnr 133-2012).